

M Tóth Éva

Aspektusok

I. Lajka-emlék (Mémoire de Laïka)

Animációs impresszió Kurtág György és ifj.Kurtág György művére

ideje: 4'

technika: 35 mm-es film, fekete-fehér

Történet

Lajka kutya hősi és szomorú történetét mindenki ismeri: Ő volt az első élőlény, „aki” életét áldozta a világűr meghódításáért, mint az első hivatalosan elismert szovjet állatkísérlet alanya. 1957 őszén, egy szűk kabinba zárva lőtték föld körüli pályára, a fején elektródákkal és bizonyára nagy félelemmel a szívében. Lajka a hírek szerint hat napot töltött élve leendő vaskoporsójában, majd készletei és erő tartalékai kimerülve, elpusztult. (Legújabb értesülések szerint szinte azonnal kimúlt...)

Ahogy a hozzáértők állítják, az állatok a folyamatos jelenben élnek. Nincs tudomásuk a jövő végről, nem számolnak azzal, mit hoz a holnap, s a múlttól felrémlő érzeteik, netán képeik leginkább az álmaikban bukkannak fel, valószínűleg íz- és szagmintákhoz, fájdalom- és hőélményekhez kapcsolódva. Vannak, akik úgy vélik, a kutyáknak ember-tudatuk van, az emberrel azonosítják magukat, és természetes módon kötődnek hozzánk az évmilliók során kialakult genetikai emlékezet révén. Az biztos, kötődésük és ragaszkodásuk erős érzelmi-tudati kondíciókról tanúskodik.

Nem tudni, mit érezhetett, „gondolhatott” Lajka, amikor – feltehetően elkábítva – a

szputnyikba gyömöszölték szeretett gondozói, amikor a sajtó és a forgatócsoportok a lelkes és derűs felvételeiket elkészítették, nem tudni, szűkölt-e, amikor rázárták a kabinajtót, és kiadta-e gyomra tartalmát, amikor bolygó körüli pályára tért. Mindez mellékes is az emberiség szempontjából, aki Lajkával meghosszabbított kezét a csillagok után nyújtotta, hiszen egy kutya élete – akár emberek sokaságáé is – természetes áldozatnak tűnt akkor is, s annak tűnik ma is az egyetemesnek kikiáltott célok eléréseért folytatott ádáz küzdelemben.

Lajka minden bizonnyal erősen remélte, hogy a szörnyűség, amely vele történik, hamarosan véget ér. Megszűnik a csend, elmúlik a különös gyomorfordító lebegés képzete, jönnek majd érte, ahogy máskor, emberek fognak zörögni az ajtóval, újra világosság lesz és tér, ahol futni lehet, és vizet is hoznak majd, jó sokat...

Nem tudni, mikor adta fel. Mikor jöttek a hallucinációk és a furcsa, talán sosem volt emlékek zavaros képei. Nem tudni, milyen hangok zúgtak az elektródákkal kipányvázott fejben, mikor hegyezte fülét reménykedve, holmi kinti szélzúgást, fűben loholást neszítve.

Nem tudni, kiszáradt torokkal mikor álmodott folyóról, amelyben kölyökkorában bukdácsolt, és mikor érezte csatakos testén egykori nyelvek lágy mosdatását. Talán fázott, és vacogva alommelegre vágyott, belevonyítva a süket kozmoszba...

Hogy szörnyű véget ért, az tagadhatatlan. Szorongó, ájult, reménytelen véget, számos testi kínban vergődő lidércnyomásosát. Mi ehhez képest a csapdába esett erdei vad szenvedése, aki fölé jól ismert fák hajolnak, és akitől eleven ég vesz búcsút! Még a lelőtt vad

is a meghitt szagú földre zuhan, még a vágóhídra hajtott marha is gyilkosa emberszabású szemébe tekinthet...

Lajka végtelen magánya nem mérhető tapasztalattal, csak feltételezések lehetségesek. Öntudatlan vállalkozásának újrarájátszása a zene és a mozgókép kódrendszerében csupán kísérlet befogni az odakinn keringő elveszett lelket egy távoli füttyszó, egy jól ismert hang, a benyomások és káprázatok megidézésével, néhai kezek simogató ígéretével...

Szerkezet

A film az eredeti zene alapján két fő egységre tagolódik. Az első rész a kilövés pillanatáig tart. A második rész a szputnyikba zárt Lajka távozása a kozmoszba.

Az első rész több konkrét elemet tartalmaz, például oroszul beszélő férfihang hallatszik, amint a kutyát nyugtatja, majd a visszaszámlálás, szintén orosz nyelven. A második rész absztraktabb, több találgatásra ad lehetőséget. Természetesen a mű elsősorban zene, a konkretizálható, narratív tartalmi elemek inkább applikációnak tűnnek, mégis erőteljes képi asszociációkat vált ki, mivel dramaturgiája erőteljesen filmszerű. Ugyanakkor hiba lenne valamiféle „történetet” kiagyalni hozzá az ismert tényekre építve, sokkal inkább afféle „belső történet” bontakozik ki a hallgatóban a zenemű inspirációjára.

Az első rész – a konkrétumok ellenére – fekete-fehér „nyomok” sokasága, utóképszerűen, a retinára égő fényfoltok, azonosíthatatlan jelek áradása, amelyek sok esetben disszonánsak a

zenei hangokkal, máskor akkurátusan követik azok dinamikáját. Ezek a megjelenésükben kaligrafikus, lüktető változásukban nyugtalanító, vonalból és foltból szerveződő alakzatok szorongásról és nyugtalanságról szólnak. A bezárt s valószínűleg stimulált állat benyomásairól, emléknyomairól – s persze a szubjektív rossz érzésről is, Lajka tudatába helyezkedve.

A fekete-fehér képek drámaisága, a hangsúlyozottan jelentés nélküli impressziók áradása kiegészül a kilövés utáni, második részben elszabaduló, mintegy a Földtől távozó Lajka kvázi emlékképeiből kibomló expresszív képsorral, amely részben idézi az első rész vizualitását, de megjelennek csaknem konkrét motívumok is, fotografikus nyomatok közvetítésében. A képek sorát egy szinte közhely-effektussal, a folyamatos, de rendkívül gyors eltávolodás illúzióját keltő „hátra-zoom”-mal zárom.

Mivel a jelenségek az állat tudatában zajlanak, maga a kutya a filmben nem jelenik meg sem képben,

sem hangban, sem más illusztratív módon, tehát nincs külső szempont. A film minden vonatkozásban kerüli a didaktikus, illetve direkt elemeket, hiszen mind a

zenemű, mind a film az eredeti „story” újragondolása, személyes verziója, egyfajta tisztelgés a vad eszmék és az ilyen-olyan versengések ártatlan áldozatai előtt.

Technika

A terv egyszerűen megvalósíthatónak tűnhet bármely rendelkezésre álló technikával, a 35 milliméteres filmtől a számítógépig. Amiért mégis a klasszikus technika az autentikus, az a hordozóanyag finomsága, a klasszikus felvételi eljárások speciális lehetőségei és a hagyományos, anyagközeli filmvágásból eredő keménység együttese, ami a számítógépes munkánál sok esetben felhigul.

A hagyományos kamera használata mellett szól még az eredeti grafikák nagy mérete; a rajzokat csak digitális technikával csupán áttételesen, reprodukcióban lehetne szkennelni, míg az eredetiktől dolgozva a filmkép összehasonlíthatatlanul jobb felbontást eredményez. A *Lajka-émlék* című film a különböző technikák harmonikus együttműködésének eredménye.

II. Lajka-karton elektrografika

A közel ötezer képkockából összeépülő *Lajka-karton* igazi film-kép, jobban mondva a *Lajka-émlék* című film 3 perc 23 másodperces film vázlatának kiterített, 380 x 150 centiméteres elektrografikus nyomata. Mint ahogy a Lajka-film sem a zenemű dramatikus feldolgozása, elmesélése, a grafikus kompozíció sem akar illusztrációként működni, hanem a film időbeliségéből kiválva önállóul, és öntörvényű rendszerként viselkedik. A Lajka-karton nem a végleges, 35 milliméterre forgatott film képe, hanem a nagyméretű eredetik befotografálásával készített elektronikus layout.

A *Lajka-karton* technikai kivitelezése „előkép” nélküli feladat elé állított bennünket tervező kollégáimmal, Varga György operatőrrel és Alapfy László fotográfussal, hiszen ilyen vállalkozásra korábban sem grafikus, sem animációs filmes,

sem játékfilmes körben sem volt példa. A *Lajka-karton* a szabadkézi rajzok számítógépes feldolgozásából, a mozgó filmkép-sorozatok megalkotásából (animáció, kameramozgások stb.), majd az elektronikusan megvágott film minden egyes kockájának állóképpé való visszaalakításán alapul – megtartva az eredeti struktúrát. Ezt követően készítettük el a „hálót”, amelyre az időbeli sorrendnek megfelelően, vízszintes irányban szerkesztettük rá az egyes kockákat. Így tulajdonképpen láthatóvá vált az időbeli folyamat egésze – egyelőre csak a számítógép képernyőjén. Egy különleges, a feladat megoldásához egyedileg kifejlesztett nyomtatási eljárás során sikerült a teljes képet egyetlen nyomatként az Alapfy Stúdió segítségével, többszöri nekifutásra megvalósítani. Komoly

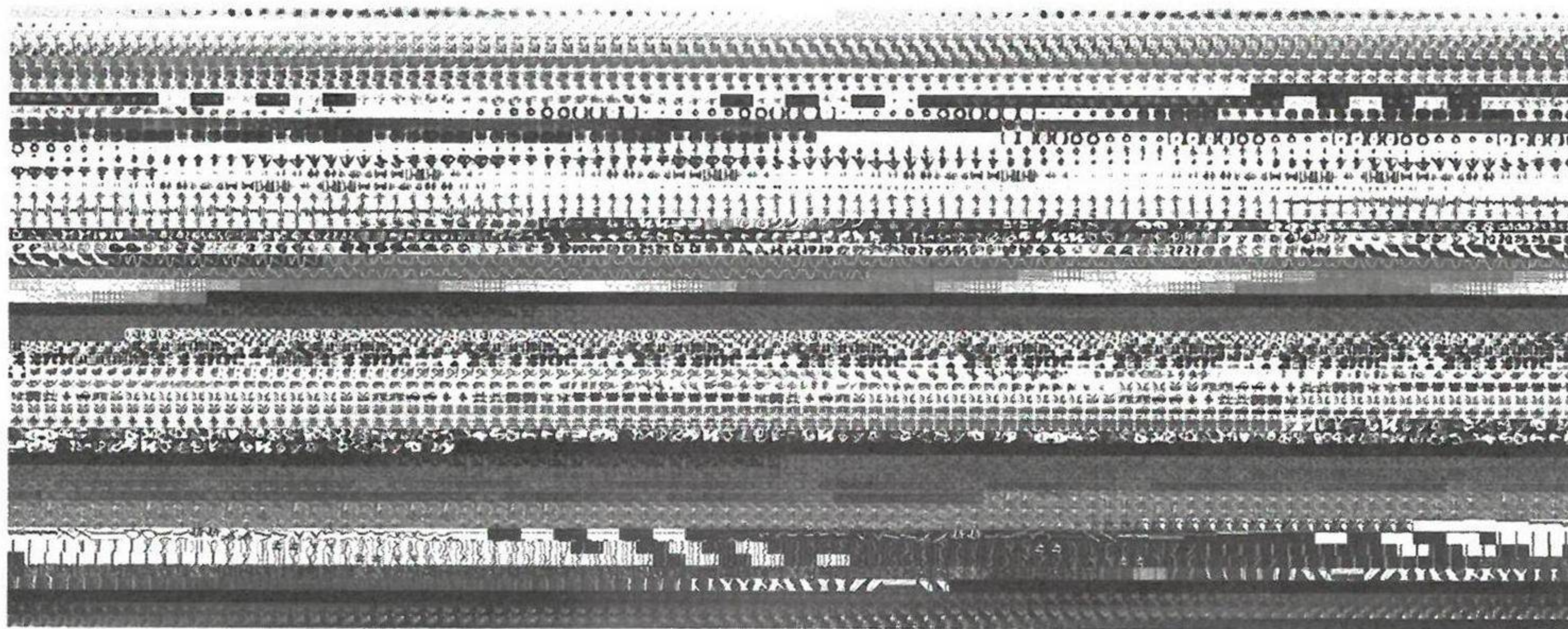
problémát jelentett ugyanis egyenletesen fedett nyomatot printelni a közel négyméteres méretben, mivel még a nagy teljesítményű számítógépek és kivitelező egységeik is nehezen birkóztak meg a képi információ mennyiségével.

Amikor az elektrografikus kép elkészült, számítógépes technikával a teljes képre folyamatosan közeledve egyre kisebb képkivágásokat hoztunk létre, a valóságos kameramozgás sajátosságait szem előtt tartva, nem a mértani, hanem az optikai középpont felé közelítve. Így a csökkenő képméret mellett a „mintázat” mérete egyre növekedett, mígnem elértük az eredeti képkockák méretét. A képkivágásokat kameraképes méretben kinyomtattuk, s a fázisokat fordított sorrendben 35 milliméteres filmnegatívra

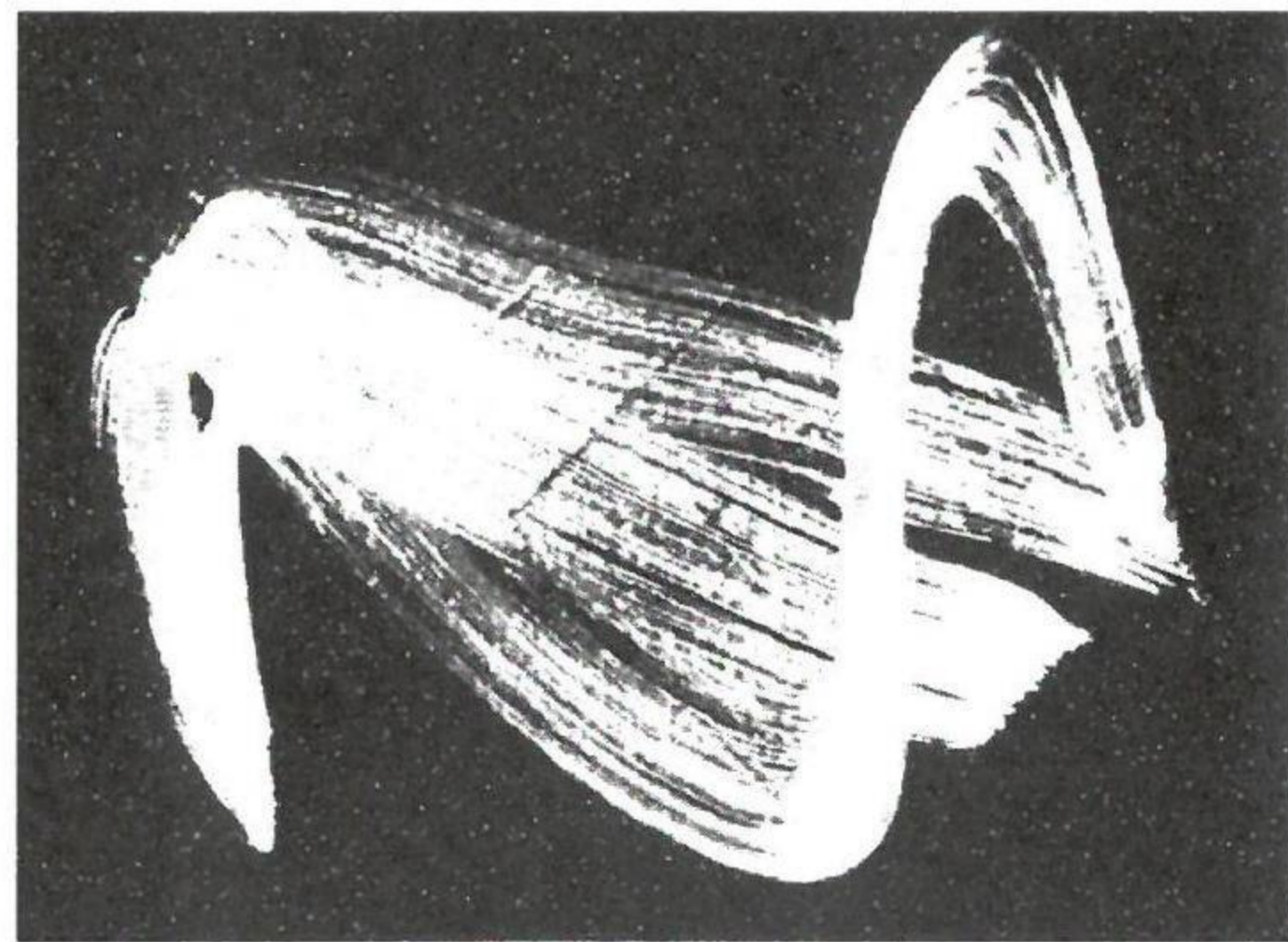
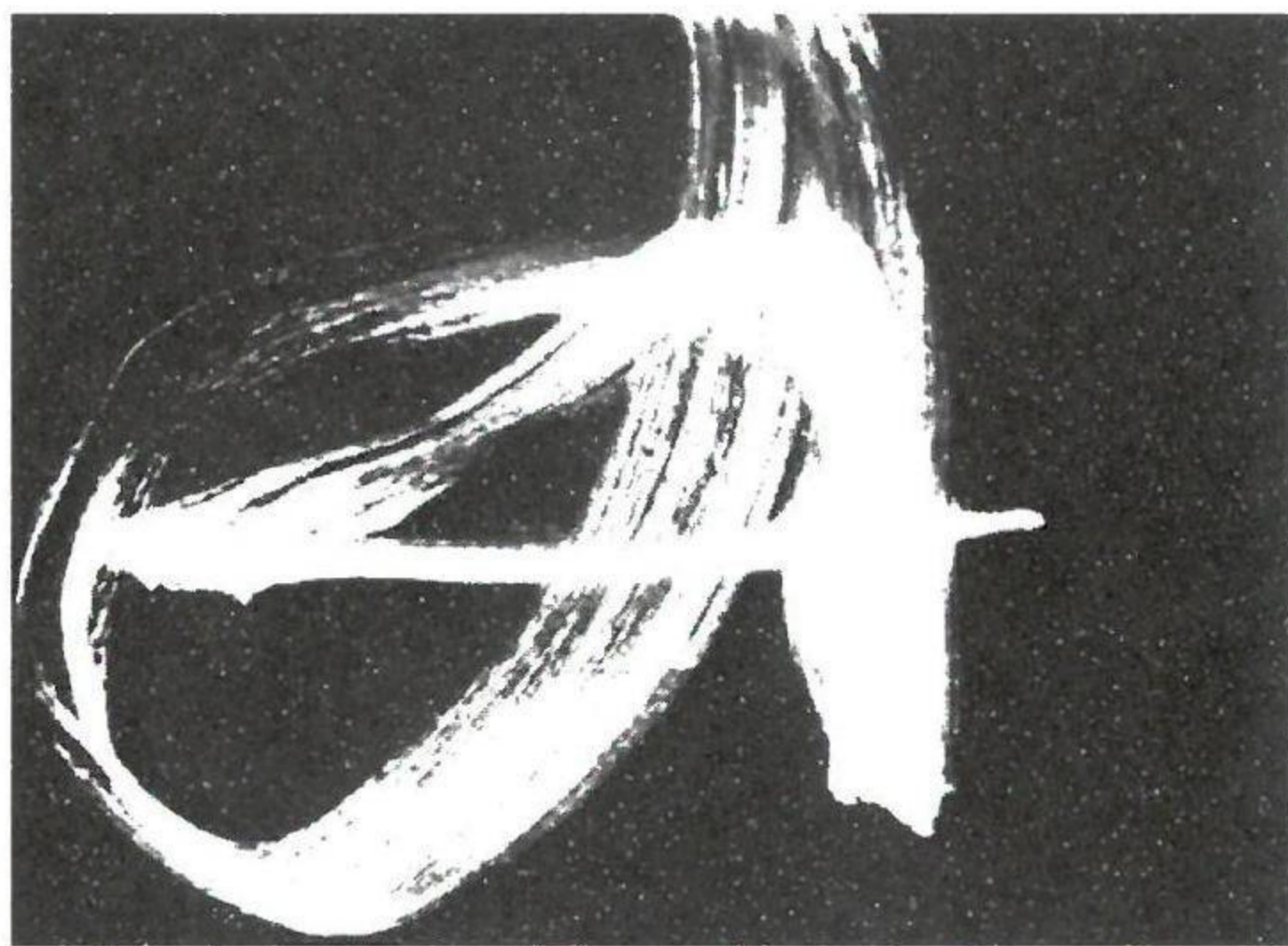
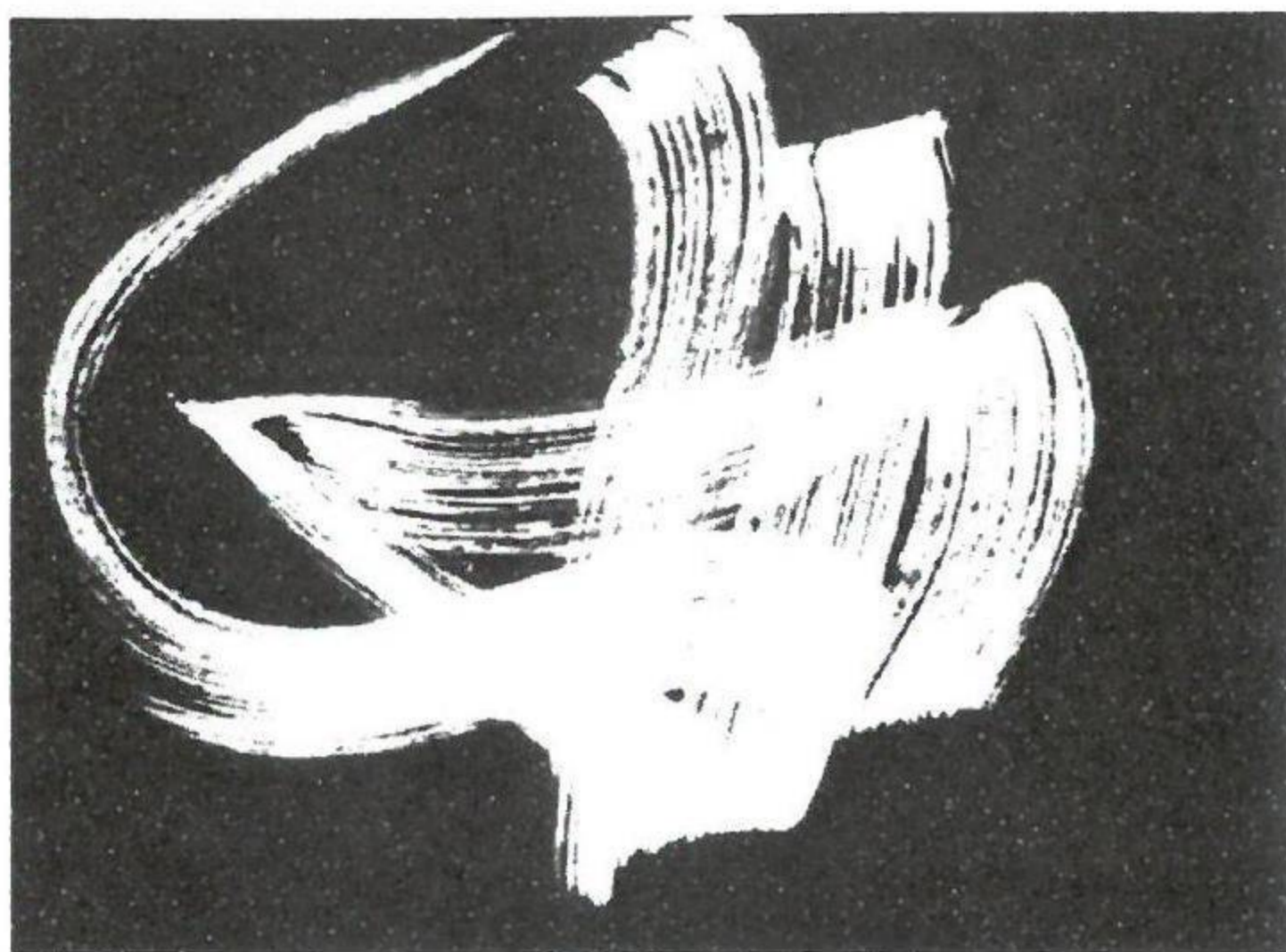
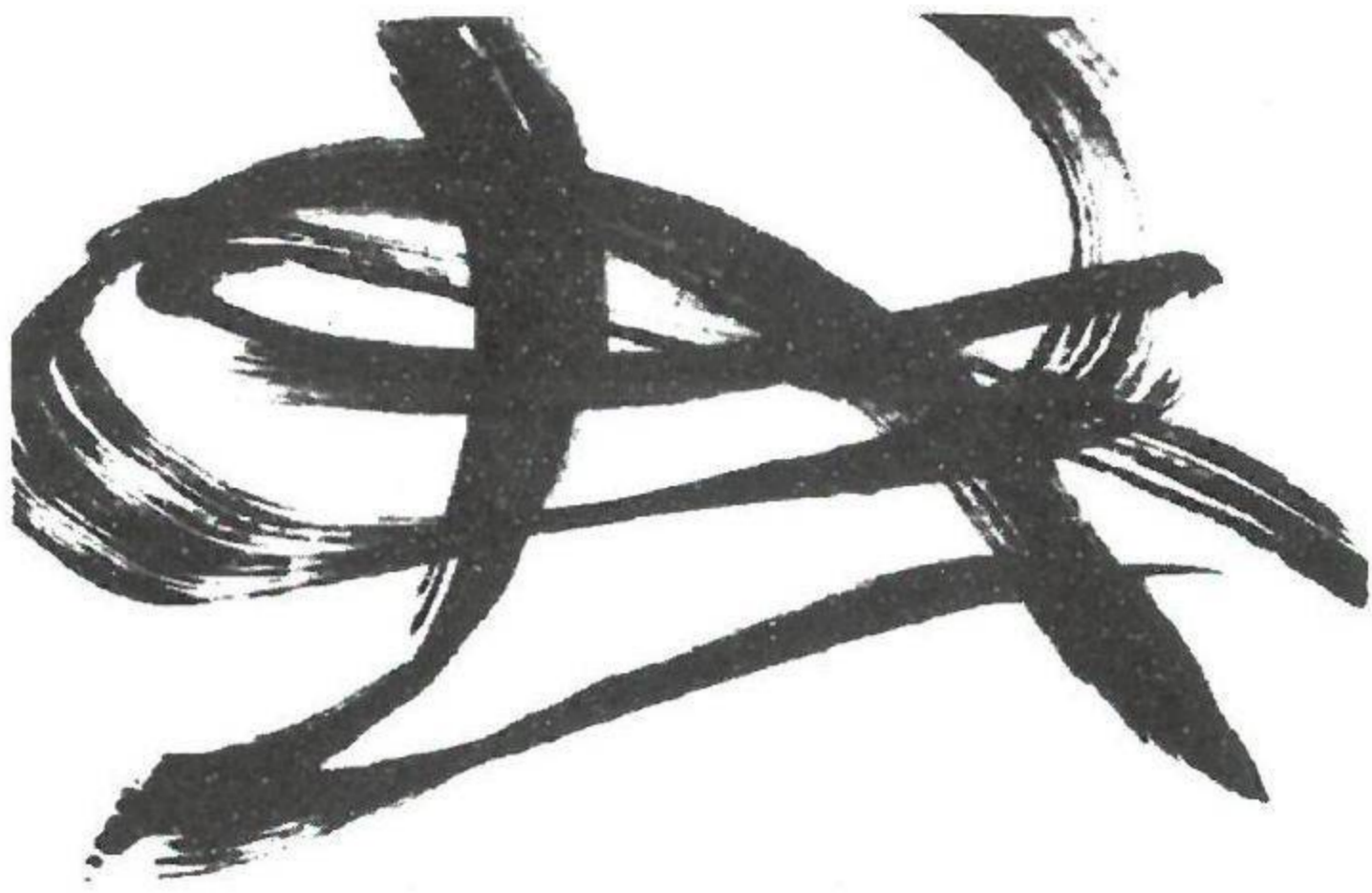
rögzítettük, ismét eljutva a „nagy képig”.

Ezzel egyidejűleg a teljes képet digitálisan „összenyomtuk”, egészen addig, míg egyszerű fekete vonallá vált. A teljes kép beexponálása után fázisonként haladva a kép vonallá olvadását, majd a vonal ponttá zsugorodását rögzítettük, amíg eljutottunk az üres, fehér papírig.

Mivel a film a fekete háttéren felvillanó fehér fénykockák megjelenésével kezdődik, a folyamat a sötétből a vakító világosság felé tart, úgy, hogy közben a résztől az egészig tartunk, majd az „egész” idézőjelbe kerül, hiszen az egész, vagyis a film teljes képe, maga a film egy más aspektusban megjelenő egész részévé válik. Ha úgy tetszik, a semmiből a semmibe tartunk, érintve a mindenséget...

M Tóth Éva: Lajka-karton (elektrografika 380 x 150 cm)

M Tóth Éva: Lajka-émlék (filmképek)